

Екологічне право

УДК 349.6

Дядечко Єлизавета Дмитрівна

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Мудрого

Дядечко Елизавета Дмитриевна

студентка

Института прокуратуры и криминальной юстиции

Национального юридического университета имени Мудрого

Dyadechko Yelizaveta

Student of the

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Єрмолаєва Тетяна Василівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри екологічного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВА ОХОРОНА КЛІМАТУ В УКРАЇНІ

ПРАВОВАЯ ОХРАНА КЛИМАТА В УКРАИНЕ

LEGAL PROTECTION OF THE CLIMATE IN UKRAINE

Анотація. В роботі проводиться дослідження щодо важливості правової охорони клімату в світі та, зокрема, в Україні. Проводиться аналіз, по-перше, міжнародних актів, оскільки вони є основою для національного законодавства України у сфері охорони клімату. І, звичайно, аналізується національне законодавство щодо клімату, який є об'єктом правової охорони. Нормативно-правова база у відповідній сфері з'явилася відносно недавно і ця

база ще не є багаточисельною. Законодавство представлено, у першу чергу, міжнародними, а також національними правовими актами, які були прийняті на базі перших.

Ключові слова: зміна клімату, правова охорона клімату, глобальне потепління.

Аннотация. В работе проводится исследование о важности правовой охраны климата в мире и, в частности, в Украине. Проводится анализ, во-первых, международных актов, поскольку они являются основой для национального законодательства Украины в сфере охраны климата. И, конечно, анализируется национальное законодательство по климату, который является объектом правовой охраны. Нормативно-правовая база в соответствующей сфере появилась относительно недавно и эта база еще не является многочисленной. Законодательство представлено, в первую очередь, международными, а также национальными правовыми актами, которые были приняты на базе первых.

Ключевые слова: изменение климата, правовая охрана климата, глобальное потепление.

Summary. The study conducts research on the importance of legal climate protection in the world, and in particular in Ukraine. First of all, international acts are analyzed, since they are the basis for the national legislation of Ukraine in the field of climate protection. And, of course, the national climate legislation is analyzed, which is the subject of legal protection. The legal framework in the relevant field has appeared relatively recently and this base is not numerous. Legislation is represented primarily by international as well as national legal acts that were adopted on the basis of the former.

Key words: climate change, legal protection of the climate, global warming.

Постановка проблеми. Наразі одною з глобальних проблем людства вчені називають саме глобальну зміну клімату.

Сьогодні можна зі впевненістю сказати, що значні кліматичні зміни відбуваються. Ми повинні замислитися та зрозуміти, що людство не має права використовувати атмосферу планети для забруднення. Якщо ми не розпочнемо активно діяти, то вже незабаром наблизимось до тої межі, коли глобальну зміну клімату зупинити буде вже неможливо і життя на планеті у майбутньому буде під загрозою. Незважаючи на активні наукові дебати стосовно причин підвищення температури Землі, сам факт підвищення середньої температури є загальновизнаним. Генеральний секретар ООН Бан Гі Мун 10 грудня 2013 року назвав зміну клімату «найбільшою колективною проблемою, з якою стикається людство сьогодні» і запропонував трансформувати цю проблему «в найбільшу можливість для досягнення загального прогресу на шляху до стійкого майбутнього», а 2014 рік був оголошений «роком боротьби зі змінами клімату» [1, с. 6].

Сучасний клімат змінюється такими темпами, що не реагувати на зміну клімату шляхом впровадження відповідних стратегій розвитку в усіх сферах господарської діяльності неможливо. Викиди в атмосферне повітря і збільшення в ньому концентрації парникових газів впливають на кліматичну систему Землі, викликаючи підвищення температури повітря, зміну кількості опадів та інших фізичних параметрів навколишнього середовища, зумовлюючи екстремальні погодні явища [14, с. 35-36].

Ознаками кризи в сфері зміни клімату визначено відсутність ефективної системи управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та більш повільне, ніж очікувалося, проведення структурних реформ і модернізації технологічних процесів, що в умовах зростання національної економіки призводить до збільшення рівня забруднення та зумовлює підтримку старих, неефективних підходів до використання енергетичних і природних ресурсів [15, с.88].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проаналізувати зміни клімату в світі та Україні на основі статистичних даних, які підкреслюють важливість охорони цього об'єкта. Та провести аналіз законодавства України щодо правової охорони клімату.

Актуальність теми. Згідно прогнозів провідних міжнародних наукових центрів з дослідження клімату, протягом наступного століття температура підвищиться на 2-5 градусів за Цельсієм. Такі темпи глобального потепління спричинять серйозні кліматичні зміни і різні екосистеми опиняться під загрозою зникнення. Сучасні прогнози настання несприятливих метеорологічних явищ вказують на необхідність сприймати їх за норму сьогодення. Основною причиною зміни клімату є використання викопного палива та неефективне споживання енергії, що виробляється. Парникові гази, що утворюються внаслідок діяльності людини, викликають посилення парникового ефекту. Надмірна кількість газів, які утворюються в результаті діяльності ТЕЦ, транспорту, сільського господарства, промисловості, а також лісових пожеж, утримують сонячне тепло у нижніх шарах атмосфери, не даючи йому повертатись до космосу [2].

Виклад основного матеріалу. Однією з головних загроз міжнародній безпеці називається зміна клімату. «Драматичні і непередбачені зміни клімату вже відбуваються швидшими темпами, ніж очікувалося. Більшість учених не упевнена в можливості прогнозувати такі події. Швидкі зміни в характері опадів, таких як мусонів в Індії і іншій частині Азії можуть різко порушити здатність населення цього регіону виробляти достатню кількість продуктів» [3].

Міжурядова група експертів зі зміни клімату (МГЕЗК) була створена Всесвітньою метеорологічною організацією і Програмою ООН з навколишнього середовища з метою надання об'єктивних наукових даних. У 2013 році були представлені найбільш повні дані про антропогенний вплив на зміну клімату. Міжурядова група експертів зі зміни клімату випустила свій

П'ятий оцінний доповідь, в якому з наукової точки зору розглядається проблема зміни клімату. Висновки доповіді однозначні: зміна клімату реально, і людська діяльність є основною його причиною.

У доповіді представлена всеосяжна оцінка підвищення рівня моря і його причин протягом останніх декількох десятиліть. Також наводиться оцінка сукупних викидів CO₂ починаючи з доіндустріального періоду, і встановлюється допустимий обсяг викидів в майбутньому, що дозволяє утримати процес потепління на рівні менше 2 ° C. Близько половини цього максимально допустимого обсягу вже було викинуто в атмосферу до 2011 року.

Так, з урахуванням існуючої концентрації парникових газів і їх триваючих викидів досить імовірно, що до кінця цього століття середня глобальна температура підвищиться на 1-2 ° C в порівнянні з рівнем 1990 року і на 1,5-2,5 ° C в порівнянні з доіндустріальною епохою. Продовжиться потепління океанів і танення льодів. За оцінками, до 2065 році середньосвітовий рівень моря підвищиться на 24-30 см., А до 2100 року - на 40-63 см. В порівнянні з рівнем 1986-2005 років. Більшість наслідків зміни клімату буде зберігатися протягом кілька століть, навіть якщо викиди парникових газів повністю припиняться.

Існують тривожні дані про те, що перевищення порогових показників, що веде до незворотних змін в екосистемах та кліматичній системі нашої планети, вже відбулося. В результаті потепління і засух ситуація в таких екосистемах, як тропічні ліси Амазонії і арктична тундра, досягає своєї критичної точки. Страшними темпами скорочується обсяг гірських льодовиків, і багато поколінь в майбутньому зіткнуться з такими наслідками цього явища, як скорочення запасів питної води в посушливі місяці.

У жовтні 2018 року МГЕЗК опублікувала Спеціальну доповідь про глобальне потепління на 1,5 ° C. У доповіді висвітлюється ряд наслідків зміни

клімату, яких можна було б уникнути, обмеживши глобальне потепління 1,5 ° С в порівнянні з 2 ° С, або більш того.

Наприклад, до 2100 року глобальне підвищення рівня моря буде на 10 см нижче за глобального потепління на 1,5 ° С в порівнянні з 2 ° С. Правдоподібно, що при глобальному потеплінні на 1,5 ° С Північний Льодовитий океан був би вільний влітку від морського льоду один раз на століття, а в разі потепління на 2 ° С - один раз на десятиліття. Кількість коралових рифів скоротиться на 70-90 відсотків при глобальному потеплінні на 1,5 ° С, тоді як практично всі вони (> 99 відсотків) будуть втрачені при потеплінні на 2 ° С. Щодо вилову у морському рибальстві, то при потеплінні на 1,5° С, він знизиться на 1,5млн. тон, а при потеплінні на 2° С, вилов знизиться вдвічі.

У доповіді робиться висновок про те, що обмеження глобального потепління 1,5 ° С зажадає «швидких і далекосяжних» перехідних процесів, що стосуються земельних, енергетичних, промислових систем, а також будівель, транспорту і міст. Глобальні викиди двоокису вуглецю (CO₂), викликані діяльністю людини, необхідно буде скоротити до 2030 року майже на 45% в порівнянні з рівнями 2010 року, досягнувши «чистого нуля» приблизно до 2050 року. Це означає, що всі, хто залишився викиди повинні бути збалансовані за рахунок видалення CO₂ з повітря [4].

Щодо України, то як зазначила Віра Балабук - старший науковий співробітник Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС та НАН України, Україна належить до тих регіонів нашої планети, де темпи підвищення температури протягом останніх 30 років найвищі у світі.

«Якщо до цього часу ми говорили, що найбільше зростає температура саме в Арктичних широтах, то нині Україна потрапила до списку тих регіонів, де підвищення температури відбуваються надзвичайно швидко», - сказала вона [5].

Отже, можна зазначити, що для України питання щодо зміни клімату стоїть дуже гостро. Зважаючи на це, дуже важливим є аналіз законодавчих приписів, саме щодо врегулювання питання клімату.

З 1990-х рр. багато держав почали здійснювати зусилля щодо скорочення викидів вуглекислого газу в атмосферу сферу, які як вважається, є головною причиною руйнування озонового шару навколо Землі і ефекту глобального потепління.

Так, в 1992 році в Ріо-де-Жанейро була прийнята Рамкова конвенція ООН щодо зміни клімату та вступила в силу 21 березня 1994р. Україною РКЗК була ратифікована 29 жовтня 1996р. Отже, РКЗК є частиною національного законодавства України. Метою РКЗК визначено стабілізація концентрацій парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не допускав би небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему. Такий рівень має бути досягнутий у строки, необхідні для природної адаптації екосистем до зміни клімату, що дасть можливість не ставити під загрозу виробництво продовольства і сприятиме забезпеченню подальшого економічного розвитку на стійкій основі [6].

Відповідно до п.2 ст.1 Рамкової конвенції ООН щодо зміни клімату, "зміна клімату" означає зміну клімату, яка прямо або непрямо обумовлена діяльністю людини, породжує зміни у складі глобальної атмосфери і накла- дається на природне коливання клімату, що спостерігаються протягом порів- няльних періодів часу.

Відповідно до статті 3 Конвенції закріплює ряд принципів, якими повинні керуватись держави для досягнення цієї мети, зокрема: принцип спільної і диференційованої відповідальності держав, міжгенераційної рівності, принцип попередження, інші [7, с.148].

В 2004 році Україна ратифікувала Кіотський протокол до РКЗК. Щодо Кіотського протоколу, він більш детально визначає зобов'язання Сторін договору щодо зміни клімату. Наприклад, протокол передбачає низку

зобов'язань щодо прийняття національних заходів у сферах енергоефективності, охорони поглиначів, сільського господарства, тощо.

Так, 18 серпня 2005 року Розпорядженням No 346-р Кабінет Міністрів України затвердив Національний план заходів з реалізації положень Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату.

Серед заходів, спрямованих на його виконання, передбачено створення національної системи оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів, інфраструктури для реалізації проектів спільного впровадження, розроблення системи нормативно-правових актів з питань регулювання викидів та поглинання парникових газів, національного та регіональних планів заходів з пом'якшення наслідків зміни клімату, порядку ведення банку даних щодо екологічно безпечних технологій, обмін інформацією з питань використання технологій, створення відповідного банку даних, підготовку і видання національних повідомлень з питань зміни клімату.

Відповідно до п. 4 ст. 7 Кіотського протоколу, яка зобов'язує держави, зазначені у Додатку I, вносити відповідну інформацію до щорічного кадастру антропогенних викидів із джерел і абсорбції поглиначами парникових газів, що не регулюються Монреальським протоколом та національних повідомлень, що подаються згідно з Конвенцією про зміну клімату, Україна прийняла Положення про Національний електронний реєстр антропогенних викидів та абсорбції парникових газів, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 28 травня 2008 року No 504 [7, с.156].

Важливим міжнародним документом, який ратифіковано Україною є Паризька угода, яка ратифікована 14 липня 2016 року. Головна мета Паризької кліматичної угоди - не допустити зростання глобальної середньої температури більше 2°C (по можливості – не більше 1,5°C) відносно показників до початку промислової революції, коли людство почало спалювати величезну кількість викопного палива, що потягнуло за собою зміни клімату. Утримання глобального потепління на рівні 1,5-2°C потребує

швидкого зменшення викидів парникових газів у атмосферу до нульового рівня впродовж другої половини XXI століття.

Також, передбачає підвищення здатності адаптуватися до несприятливих наслідків зміни клімату, а також сприяння опірності до зміни клімату та низьковуглецевому розвитку таким чином, щоб не ставити під загрозу виробництво продовольства.

Відповідно до ч.2 ст.4 угоди кожна зі Сторін повинна готувати, повідомляти та підтримувати послідовні національно визначені внески, що вона має намір досягти. Сторони повинні вживати внутрішні заходи для пом'якшення зміни клімату з метою досягнення цілей таких внесків.

Відповідно до ч.7 ст.7 Сторонам слід зміцнювати співробітництво щодо посилення діяльності з адаптації, беручи до уваги Канкунську систему з адаптації, у тому числі щодо: обміну інформацією, передовими практиками, досвідом та отриманими уроками, у тому числі, у разі необхідності, такими, що стосуються науки, планування, стратегії та реалізації дій з адаптації до зміни клімату.

Кожна країна зобов'язалась робити внески для досягнення цих двох цілей, так звані "національно визначені внески" [8].

Так, 6 грудня 2017 року Розпорядженням №878-р Кабінет Міністрів України затвердив План заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року. Згідно з яким повинно бути розроблено та внесено на розгляд КМУ проекти актів про схвалення Стратегії низьковуглецевого розвитку України на період до 2030 року, схвалення національно визначеного внеску України до Паризької угоди, затвердження Державної науково-технічної програми у сфері зміни клімату, затвердження порядку здійснення верифікації викидів парникових газів, затвердження порядку підготовки Національного плану розподілу квот між установками і тд. Також передбачено проведення двосторонніх та багатосторонніх переговорів між Україною та ЄС та іншими країнами-

партнерами з метою залучення міжнародної технічної допомоги і підвищення її ефективності, проведення міжнародних переговорів щодо підготовки та реалізації транскордонних проектів з адаптації до зміни клімату, забезпечення прозорості підготовки звітності за міжнародними угодами у сфері зміни клімату, забезпечення постійного удосконалення національної системи інвентаризації антропогенних викидів із джерел і абсорбції поглиначами парникових газів на основі застосування кращих практик проведення інвентаризації та з урахуванням рекомендацій міжнародних експертів з перевірки національної звітності за міжнародними угодами у сфері зміни клімату. До цього ж, згідно із розпорядженням, повинно бути розроблено та затверджено план дій з адаптації лісового господарства України до зміни клімату, рекомендації з адаптації сільського господарства до зміни клімату на період до 2030 року, план адаптації населення до змін і т.д. [9].

Значною подією в житті нашої держави стала ратифікація 16 вересня 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [10]. Ратифікація цієї Угоди створила правові підстави для поглиблення співробітництва між Україною та Європейським Союзом. Зокрема, згідно із положеннями глави 6 Розділу V зазначеної Угоди, яка присвячена навколишньому середовищу, сторони визначили напрями співробітництва. Першим із таких напрямів, що потребує правового регулювання при вирішенні регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища, передбачено саме сферу зміни клімат [11], що говорить про надзвичайну актуальність даної проблеми та її пріоритетність поряд із іншими, визначеними в Угоді сферами. Вказаний підхід має докорінно змінити відношення законодавця до формування системи правових норм у сфері охорони клімату.

Також не можливо не зазначити Закон України «Про охорону атмосферного повітря», як основний законодавчий акт щодо охорони клімату

в Україні. Відповідно до частини другої статті 16 якого встановлено, що підприємства зобов'язані відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, проводити роботу щодо зменшення викидів речовин, накопичення яких в атмосферному повітрі може призвести до негативних змін клімату [12]. Аналогічна норма має місце й у Законі України «Про газ (метан) вугільних родовищ» [13]. (ст. 14) та деяких інших. Тобто, регулювання діяльності, яка шкідливо впливає на клімат, а також формування національного законодавства у цій сфері проходить під впливом відповідних міжнародно-правових документів та на їх виконання.

Висновки. Таким чином, можливо сказати, що Україна є учасницею декількох міжнародних договорів щодо охорони клімату, а також імплементувала норми цих договорів у національне законодавство, але на мою думку це законодавство ще не є зовсім досконалим та ефективним на сучасний момент. Механізм щодо правової охорони клімату, на мою думку, не досить чітко налагоджений і виконання основних цілей конвенцій, які ратифікувала Україна відбувається досить повільно. Також, дивлячись на важливість проблеми зміни клімату, було б доцільно створити єдиний нормативно-правовий акт, який чітко регулював би питання пов'язані із охороною клімату.

Література

1. Шевченко О.В., Проблема глобальної зміни клімату в контексті міжнародної безпеки // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 130. 2017. С. 24-38.
2. Стаття зміна клімату від 24.11.2014 // Офіційний сайт Національного екологічного центру України. URL: <http://necu.org.ua/climate/>
3. National Intelligence Council – Global Trends. URL: www.dni.gov/nic/globaltrends

4. Глобальные вопросы повестки дня. Изменение климата. URL: <https://www.un.org/ru/sections/issues-depth/climate-change/index.html>
5. Зміни клімату: в Україні температура росте надзвичайно швидко// Укрінформ. URL: <https://www.google.com.ua/amp/s/www.ukrinform.ua/amp/rubric-society/2699791-zmini-klimatu-v-ukraini-temperatura-roste-nadzvicajno-svidko.html>
6. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 09.05.1992р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044
7. Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З., Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля. Львів, 2009. 203 с. URL: <http://www.rac.org.ua/uploads/content/56/files/ielguidefinalnocover.pdf>
8. Паризька угода від 12.12.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161
9. Розпорядження КМУ від 6 грудня 2017 р. № 878-р «Про затвердження плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2017-p>
10. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 р. // ВВР України. 2014. № 40. Ст. 2021.
11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // Офіційний вісник України. 2014. № 75. Т. 1.
12. 3У «Про оборону атмосферного повітря» від 16.10.1992 року.
13. 3У «Про газ (метан) вугільних родовищ» від 21.05.2009 року.

14. Приходько М., Причини, наслідки і шляхи протидії зміні клімату//наукові записки №1. 2014. С.35-43.
15. Романко С., Еколого-правова політика України у сфері зміні клімату / Підприємництво, господарство і право // Земельне право. 2019. С. 88-94.